

Liman
Kitapları

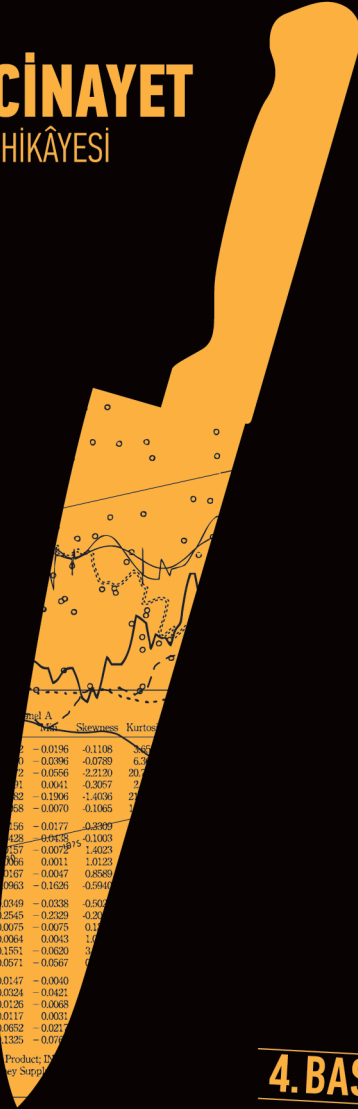
Marshall Jevons, *Marjinde Cinojjet*, çev.: Belkis Dişbudak, Ankara: Liman Kitapları,
4. Baskı: Ocak 2018.

MARJİNDE CİNAYET

BİR HENRY SPEARMAN HİKÂYESİ

MARSHALL JEVONS

Liman
Kitapları

4. BASKI

Marshall Jevons
Marjinde Cinayet
Bir Henry Spearman Hikâyesi

Murder at the Margin: A Henry Spearman Mystery
Çeviren: Belkıs Dişbudak

ISBN: 978-975-2510-14-2

Liman Kitapları® / 15
4. Baskı: Ocak 2018;
1-3. Baskı: 2007-2014

© *Liman Kitapları*, 2005
© *William Breit ve Kenneth Elzinga*

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları
Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan
Baskı: Tarcan Matbaası

Liman Kitapları®
Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara
Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03
E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr

Liman Kitapları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

1

“Papağanların neden iyi iktisatçı olabileceğini şimdi anlıyorsun, değil mi? Her soruya ‘arz-talep’ diye cevap vermesini öğrettin mi yeter!” Profesör Henry Spearman bir yandan tombul karısı Pidge’in teknedeki minderli kerevete oturmasına yardım ederken kendi kendine kıkır kıkır güldü. Bindikleri taksinin ücretini karısına arz-talep dengesiyle anlatmayı daha yeni bitirmişti. Altı dolarlık ücret karşılığında, taksi onları ve bavullarını Charlotte Amalie Havaalanı’ndan, St Thomas adasının öbür yanındaki Red Hook iskelesine kadar getirmişti. Şimdi artık yolculuğun son faslına başlıyorlardı. Bindikleri tekne onları doğru St. John’a götürecekti. Spearman’la karısı çok geçmeden Cinnamon Bay Plantasyonunda,

bu tatil için seçtikleri otelin yemek salonunda, keyifle akşam yemeği yiyor olacaklardı.

O gün New York'tan bindikleri uçak onları Virügin adalarına getirmişti ama yorucu bir yolculuk olmuştu. Cehennem sıcığı San Juan Havaalanı'nda uzun süre beklemek zorunda kalmışlardı. Spearman şimdi teknede deniz havası alarak yapacakları bu yolculuğun, bezdirici uçak yolculuğuna göre iyi bir değişiklik olacağını ummaktaydı.

Hoş, aslında uçak yolculuklarına karşı değildi. Kendi de genellikle gideceği yere uçakla giderdi. Son yıllarda zamanının daha da değerli hale geldiğini görüyor, bunu da en çok, dinlenmeye niyetlendiği sıralarda fark ediyordu. Tekne Pillsbury Boğazı'ndaki yirmi dakikalık yolculuğuna başlarken Spearman içinden, insanın beklene tilerinin gerçekteşmeyeişine ne kadar sık rastlandığını düşünüyordu. Profesör olmaya karar verdiğinde, nedeni biraz da, seyahat gibi, pul koleksiyonu ve bol bol okuma gibi yan meraklarına bol bol vakit ayırabileceğini düşündüğü içindi. Böyle faaliyetler, Spearman'ın babası için seçer nekler arasında değerildi, çünkü babasının işi, çok uzun saatler boyunca dikkat yöneltmesini gerektiren bir işti. Ama şimdi Henry Spearman'ın adı

artık ekonomi mesleğinde tanınmış hale gelince, işine yönelttiği saatler babasınınkini bile aşıyordu. Şöhreti ne kadar artarsa, hizmetlerine olan talep de ona göre artıyor, vereceği konferanslardan, gazetelere yazdığı yazılardan, kitap satışlarından gelen paralar da bununla doğru orantılı olarak yükseliyordu. Bu durum ona bir paradoks sunmaktaydı. Geliri arttıkça, daha gevşek bir program uygulayacağını, dinlenmeye ve gezmeye daha çok zaman ayırabileceğini ummuştu, ama bu yan faaliyetler de, gelirin düşük olduğu günlere oranla çok daha göze alınmaz birer lüks gibi görünmeye başlıyordu. Tabii “fırsat maliyeti” denilen doktrini iyi bilen bir iktisatçı için bu paradoks da o kadar şaşırtıcı değildi. Evde pul koleksiyonuyla baş başa geçireceği her akşam için Spearman’ın feda edeceği gelir, bir konfeians, bir makale ya da bir kitap üzerinde çalışmanın getireceği yüksek bir paraydı. Bu dengeyi kurunca, eğlenmektense çalışmayı seçiyordu. Kitap satışları ve oradan gelen ücretler yükseldikçe, eğlenme sürelerinin maliyeti de ona paralel olarak yükseliyordu. Bu yüzden, artık tatilleri daha seyrekli, pul koleksiyonu çok ihmale uğruyordu, müfredat dışı kitapların birçoğu da okunamıyordu.

Ailesine işinde bu kadar çok zamanını alan şeyin ne olduğunu anlatabilmek de hep çok zor oluyordu. Oysa babasının hiç böyle bir sorunu olmamıştı. Yaşlı Bay Spearman'ın bir terzi dükkânı vardı. İşinin ne olduğunu herkes biliyordu. İş o dükkânda yapılıyordu, ürün somuttu, ödüllerle hayal kırıklıkları da her zaman “kâr” ya da “zarar” biçimindeydi.

Ama bilimsel araştırma bunun tam tersiydi. Akademisyen olarak Profesör Spearman işinin çoğunu, ya kafasının içinde ya da kendini bir kütüphanenin dibinde bir yere gömerek yapıyordu. Çalışmasının ürünü ya kitap ya da makale biçimindeydi, ama maaşını doğrudan ödeyen bunlar değildi. Onun maaşı, Harvard öğretim üyelerine ödenen en yüksek maaşlardan biriydi ve babasının kazancı gibi piyasanın kaprislerine bağlı da değildi.

Spearman ilk doktorasını alırken, öğrencilerine anlatacağı dersleri hazırlamanın, görevleri arasında pek az bir yer tutacağını da tahmin etmemişti. Harvard da her önemli üniversite gibi, hocalarını ödüllendirirken sınıftaki performanslarını değil, yaptıkları araştırmaları temel alırdı. Ama Spearman yine de öğretim görevlerini çok

ciddiye alan bir hocaydı. Sınıftaki davranışı, eski kuşak İngilizce öğretmenlerini hatırlatacak gibiydi ... hani herkesin kendi düşünce sürecini netleştirmeyi ya da düzeltmeyi istemesi gerektiğini varsayan öğretmenler gibi! Spearman'ın şeytansı sondajları, onu öğrencilerinin gözünde hem bir idol, hem de bir kâbus haline getirmişti. Yıllar birbirini izlerken kısa boylu, kelleşmekte olan profesör, o sınıfta ekonomik düşünceyle yüzleşen öğrencilerin çok iyi tanıdığı bir figür haline geldi. Aldığı takdir ve ödüller arasında en sevdiği, öğrencilerin verdiği “seçkin öğretmen” ödülüydü. Evet, diye düşünüyordu kendi kendine, çalışmaları onun hiç beklemediği yollara yönelmişti.

Boğazın karşı yakasına doğru yolun dörtte birini aldıkları sırada Spearman'ın düşüncelerini bölen bir Boston aksanı duyuldu. “Profesör Spearman, bu ne güzel bir sürpriz böyle.”

Profesör Spearman da, karısı da, kafalarını kala dırdılar, hatta kaldırmayı sürdürdüler, sonunda Harvard'lı bir meslektaşın ince uzun, sakallı suratını buldular. Karşılarında ünlü ilahiyat profesörü Matthew Dyke vardı. Profesör Spearman, Dyke'ı pek az tanırdı. Onu gördüğüne sevinmiş gibi yaptı. Ama aslında, eşine bu tatilde her şey-

den uzaklaşacaklarına söz vermişken, aynı kumrundan bir başka profesöre rastlamaktan pek de hoşlanmamıştı.

Profesör Spearman eşine, “Pidge, Profesör Dyke’ı hatırlıyorsun, değil mi?” dediğinde, yüzündeki ifade gerçek duygularını yansıtıyordu.

Eşi alçak sesle, “Size rastlamak ne kadar güzel,” dedi, ama bu karşılaşmayla ilgili olarak o da kocasının duygularını paylaşıyordu. Spearman’ın Dyke’ı görünce hissettiği tatsız duygu, Dyke’ın da Spearman’ı görünce hissettiği şaşkınlıkla aynı düzeydeydi. İktisatçının kendi mesleğiyle yaşayıp kendi mesleğini solumakla ilgili bir şöhreti vardı. Bu da ona Karayip tatilinde rastlamayı şaşırtıcı kılıyordu.

“Dünyada bunca ekonomik sorun varken, siz ekonomistlerin tatile zaman ayıracağını sanmamıştım.”

Profesör Spearman gülümsedi. “Belki duymadınız, biz ekonomistler bir toplantı yaptık, dünyanın sorunlarının aslında manevî olduğuna karar verdik, bu işlerden elimizi çekmek üzere mutabık kaldık. Artık çalışma sırası sizde.”

Dyke içtenlikle gülerek bir doksanlık boyunu katladı, karşılarındaki yere oturdu. Spearman’ın

yapıştırdığı cevap tipikti. Fakülte kulübünde hazırcı cevaplığıyla ün salmıştı. Ama aslında Profesör Spearman'ın söylediği ancak yarı şakaydı, çünkü gerçekten New York'taki ulusal ekonomistler konvansiyonundan yeni dönmüştü. Ekonomi derneğinin yeni seçilen başkanı olarak baş görevi, toplantıyı planlamak ve hangi konularda tebliğler verilmesi gerektiğini kararlaştırmaktı. Zaten tatile çıkıp sakinleşmeye de o görevin yorulduğu yüzünden karar vermişti.

Spearman bütün bunları Dyke'a anlattı, o da Virgin Adalarına gelişinin hem çalışmak, hem de eğlenmek için olduğunu söyledi. Cinnamon Bay'deki ünlü tatil tesisinin güzelliği, belki "içeriksel ahlaklılık" kavramını uygulamak için fırsat yaratır, diye umuyordu. Kendisi o tezin en başta gelen savunucusuydu. Adalarda son zamanlarda baş gösteren ırkçı çatışmalar, Dyke'a ırk ve ahlak konusunda yazmayı planladığı kitap için bazı ilginç örnekler sunabilirdi.

Profesör Dyke'ın ilk kitabı *Yeni Ahlaklı Savunmak*, ilk çıktığında büyük ilgi yaratmıştı. Nedeni, kitapta varılan itiraz kaldırır sonuçların bir din profesörü tarafından ortaya konmuş olmasıydı. Kitap en çok satanlar listesine girmişti.

Başarısını, bilimsel dille gençlik kültürünün kullandığı dili bir araya getirebilmiş olmasındandı. Bu bileşim çok cazip gelmişti. Ama Spearman, Dyke'in daha yaşlı meslektaşlarının onu bir tür "pop" ilahiyatçı saydığının farkındaydı.

Dyke yapmayı planladığı araştırmayı anlatırken, Spearman'ın sakin bir deniz yolcu luğuna ilişkin umutları da yok olmaya başladı. Garson gelip buzlu çay ikram edileceğini, bir bardağın fiyatının bir dolar olacağını duyurduğunda, Spearman biraz rahatlar gibi oldu. Çoğu insan için bir alışkanlık olan o küçük hesapları o da hiç farkında olmadan yaptı, ama aslında bazı upuzun ara adımları saklamaktaydı. Koca gözlüğünün tepesindeki kaşları havaya kalkmış durumda, tepsideki uzun bardakları gözden geçirdi. Her bardağın kenarına bir limon dilimi takılmıştı.

"Bir bardak alayım," dedi Spearman. Pidge de ona katıldı.

Spearman'ı bir bardak buzlu çay satın almakla ilgili bu basit görünen karara iten süreç, aşağıdaki hızlı hesaplamayı içeriyordu: bir bardak buzlu çaydan gelebilecek muhtemel zevk, o fiyata alınabilecek başka herhangi bir şeyin geti-

rebileceği zevkten fazlaydı.

Spearman bardağın kenarındaki limon dilimin ni fark edene kadar, kararı tam da kesin değildi. Ona kalsa, limonsuz servis yapılan bir bardak buzlu çayın fiyatı da bir dolar ederdi. Limonun eklenmesi, vereceği kararı satın alma yönünde desteklemişti.

Sokaktaki adam bu tür süreçleri sıradan sayabilir, başka şeyler düşünmeye yönelir. Psikolog belki bir an durup bu zihinsel işlemleri fark edebilir, insan beyninin marifetleriyle ilgili birkaç söz söyleyebilir. Ama tümüyle bu tür akıl yürütmeler üzerine kurulu bir bilimi uygulamakta olduğunu iddia edebilecek tek kişi ekonomisttir. Spearman, Columbia’da lisans üstü çalışmalarını yaparken Alfred North Whitehead’den yapılan alıntıyı duyduğunda ne kadar heyecanlandığını hâlâ hatırlıyor, üstelik o sözü sık sık öğrencilerine de söylüyordu: “Uygarlığın ilerlemesi, farkına varmadan yapabildiğimiz önemli işlemlerin sayısının artmasıyla gerçekleşir.” Çiçeği burnunda ekonomist daha o yıllarda, bu sözün düşündürdüğü ileri uygarlık toplumunda yaşayan tüketicileri ve üreticileri hayalinde canlandırırken müthiş bir tatmin duymuştu ... tam ekonomistlerin alanı!

Çaylarını alıp arkalarına yaslandılar, Profesör Dyke da monologuna kaldığı yerden devam etti. O noktadan sonra artık Spearman söylenenleri dinliyormuş gibi görünme çabasından bile vazgeçti. Dikkatini manzaraya yöneltmeyi tercih etti: sahiller, gökyüzü ve deniz bir araya geldiğinde ortaya çıkan gerçek dışı manzara, acemi ressamların yaptığı amatör resimleri hatırlatıyordu. Spearman böyle zamanlarda, eşi Pidge'in yanında oluşuna şükrederdi. Evliliğinin yararlarından biri de, kendisi ilgisini kaybettiğinde karısının sohbeti devam ettirebilme yeteneğiydi. Pidge bir profesör evinde büyümüştü. Dyke'la sürdürdüğü şakalaşmalar, onun alışkın olduğu şeylerdi. Spearman karşısındaki tropik güzellikleri incelerken, teknenin motor sesi arasında karısının o monolog içindeki uygun yerlerde, "Ne kadar ilginç," "Aman, ne diyorsunuz!" gibi sözlerini duyuyordu.

Tekne otelin rıhtımına yaklaşıyordu. Konuklar yolculuğun hızlı temposundan, dünyanın en iyi otellerinden birinde konuk olma rolünün getireceği rahat tempoya geçmeye hazırlanırken, sohbet de tavsamaya başlamıştı. Kaptan rıhtım maharetle yanaştı, tayfalar halatları kıyıda bekleyen gence attılar, o da yakalayıp babalara

bağladı. Gemiden kıyıya alüminyum bir iskele kaydırıldı, neşeyle gülümseyen bir kadın görevli, elinde bloknotla belirdi, konukları karşılamak amacıyla tekneye bindi.

Önce kendini tanıttı, Cinnamon Bay'e hoşgelt diniz dedi, ardından elindeki listeden, beklenen konukların adlarını okudu. Sekiz yolcunun hepsi gelmişti. Buna Spearman'larla Dyke da dahildi. Gelenlerle listedeki isimler birbirini tutunca, Spearman içinden otelin etkin ve randımanlı çam lıştığını düşündü. En tecrübeli gezginlerin bile, gidecekleri yerde bekleniyor olduklarını, rezervasyonlarında bir aksaklık olmadığını duyunca rahatladığını çok iyi bilirdi. Eşinin iskeleden yürümesine yardımcı olduktan sonra, kendisi de onun ardından ilerledi, diğer konuklarla birlikte resepsiyon masasına doğru yürümeye başladı.

Profesör Dyke bir an için geride kalmış, tekenenin tayfasıyla konuşuyordu, ama hemen Harvard'lı meslektaşına seslendi, "Umarım umduğunuz huzurlu tatili bulursunuz," dedi.

İktisatçının eşi, "Bulacaktır," diye karşılık verdi. "Bunu ben sağlayacağım."